

การถ่ายทอดความรู้และจัดหมวดหมู่องค์ความรู้การนวดไทย และออกรหัสตามมาตรฐานภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

รัชณี จันทรเกษม^{*§}, อุษา กลิ่นหอม[†], ยงศักดิ์ ตันติปัญญา[‡], ศรัณยา คงยิ่ง^{*}, ปารณัฐ สุขสุทธิ์[‡]

^{*} กองวิชาการและแผนงาน กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข จังหวัดนนทบุรี 11000

[†] สมาคมเครือข่ายการแพทย์พื้นบ้านและสุขภาพวิถีไท แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร 10900

[‡] สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข จังหวัดนนทบุรี 11000

[§] ผู้รับผิดชอบบทความ: chantraket@gmail.com

บทคัดย่อ

นวดไทยเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของไทย มีการจารึก คัมภีร์ และตำราเป็นลายลักษณ์อักษรที่สำคัญและได้รับการขึ้นทะเบียนให้เป็นตำรายาของชาติจำนวน 3 รายการ (1) แผนนวดคว่ำ จารึกตำรายาวัตรราชโอรสารามราชวรวิหาร (2) ศิลจารึกแผนนวด วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) และ (3) คัมภีร์แผนนวดเล่ม 1 และเล่ม 2 ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 ในการศึกษาครั้งนี้ยังพบเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการนวดไทยอีก 1 รายการคือ ตำราโรคนิทานคำฉันท์ 11 “กล่าวเส้นสิบ” เขียนโดยเจ้าพระยาวิไชยธิดี (กล่อม) อธิบดีเจ้าเมืองจันทบุรี เป็นเอกสารที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นตำรายาของชาติ เนื่องจากยังไม่พบต้นฉบับเดิม มีเพียงฉบับที่นำมาจัดพิมพ์ใหม่ ซึ่งได้นำมาใช้ประกอบในการศึกษาครั้งนี้ด้วย การศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอดเนื้อหาองค์ความรู้เกี่ยวกับนวดไทยที่ปรากฏอยู่ในตำรายาต่าง ๆ จำนวน 4 รายการ แล้วนำมาหมวดหมู่ความรู้การนวดไทยและออกรหัสตามมาตรฐานภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ผลการศึกษามีดังนี้ (1) จารึกตำรายาวัตรราชโอรสารามราชวรวิหาร มีแผนนวดคว่ำ 1 แผน ว่าด้วยเรื่องจุดที่ใช้นวดแก้อาการ ปรากฏชื่อโรค 6 รายการ อาการ 8 รายการ ชื่อเส้น 2 รายการ และชื่อลม 7 รายการ เมื่อเปรียบเทียบกับ ศิลจารึกของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) ปรากฏว่าเป็นความรู้คนละชุด (2) ศิลจารึกแผนนวด วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) มีจำนวน 60 ภาพ (แสดงลักษณะด้านหน้าของลำตัวเรียกว่าแผนหงาย 30 แผน และแสดงลักษณะลำตัวด้านหลังเรียกว่าแผนคว่ำ จำนวน 30 แผน) ในแผนที่ 1 และ 2 แสดงตำแหน่งและทางเดินของเส้นประธาน 10 เส้น แผนที่ 3-60 แสดงจุดและเส้นเพื่อใช้นวดแก้อาการ ประกอบด้วย โรค/อาการ 301 รายการ ชื่อเส้น 75 รายการ ชื่อลม 257 รายการ สมุฏฐานโรค 84 รายการ และ (3) คัมภีร์แผนนวดเล่ม 1 และ เล่ม 2 ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 ประกอบด้วยการบรรยายเกี่ยวกับโครงสร้างของมนุษย์ ตำรายาที่ใช้รักษา ร่วมกับการนวดและแผนนวด จำนวน 29 ภาพ มีเนื้อหาเรื่องโรคและอาการ 105 รายการ ลม 53 รายการ เส้น 201 รายการ และสมุฏฐานโรค 4 รายการ (4) ตำราโรคนิทานมีกาศยยานี 11 ที่กล่าวถึงการนวดไทยจำนวน 196 บท ว่าด้วยชื่อของเส้น โรค/อาการ 112 รายการ ชื่อลม 40 รายการ สมุฏฐานโรค 38 รายการ การรักษาด้วยการนวด การรักษาด้วยยาและการรักษาด้วยเวชภัณฑ์ตามตำราข้อมูลจากการถ่ายทอดและการวิเคราะห์ทั้ง 4 ตำราได้นำไปจัดทำโครงสร้างความรู้และออกรหัสมาตรฐานภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย และจัดเก็บในระบบสารสนเทศองค์ความรู้ดิจิทัลภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยของประเทศไทย เพื่อใช้ในการปกป้องและคุ้มครองภูมิปัญญาการนวดไทยสืบต่อไป

คำสำคัญ: จัดทำโครงสร้างความรู้, การนวดไทย, การแพทย์แผนไทย

Literary Transformation of *Nuad Thai* from National Medicine Textbooks and Ancient Documents for Providing Knowledge Structure and Codes of Thai Traditional Digital Knowledge Classification

Ruthanee Chantraket^{*,§}, Usa Klinhom[†], Yongsak Tantipidok[‡], Sarunya Khongying^{*}, Paranat Suksut[‡]

^{*} Technical and planning Division, Department of Thai Traditional and Alternative Medicine,
Ministry of Public Health, Nonthaburi 11000, Thailand

[†] Folk Medicine and Thai Health Network Association, Ladyao, Chatujak, Bangkok, 10900, Thailand

[‡] Society and Health Institute, Ministry of Public Health, Nonthaburi 11000, Thailand

[§] **Corresponding author:** chantraket@gmail.com

Abstract

Nuad Thai (Thai massage) is traditional wisdom of Thailand. There is a written inscription which was declared as a national medicine textbook. Three specific items were selected from the inscription: (1) the *Pan nuad khaum* in the stone script of the Raja Orasaram Rajaworawihan Temple, (2) the stone script in Phra Chetuphon Wimolmangkalam Temple (Wat Pho) and (3) the *Nuad Thai* textbook 1 and 2 in Royal Medicinal book, version Rama V. There is an ancient document about *Nuad Thai* which is not yet registered in the National Medicinal book. This study used a version that was edited from the original version. This document is *Kawn send seb, Rok ni tan kham chan seb aed*. This study was a qualitative research which aims to transform the literature of *Nuad Thai* knowledge from old language to modern language, and analyze the knowledge for coding and recording the Thai Traditional Digital Knowledge Classification (TTDKC) in the database. The results of the study are as follows:

(1) *Nuad Thai Plan* in the inscription of the stone script of the Raja Orasaram Rajaworawihan Temple has only one plate, Regarding the point of using massage to cure the symptoms with of 6 diseases, 8 symptoms, 2 lines names and 7 winds. When compared to the inscription stone of the Phra Chetuphon Wimolmangkalam Temple (Wat Pho), and appears to be a different set of knowledge. (2) the inscription of the Phra Chetuphon Wimolmangkalam Temple (Wat Pho) is on 60 plates (30 plates showing the front of the body, called "*Plan Hngay*", 30 plates and showing the back of the body called "*Plan Khaum*"). Plates 1-2 show the position and path of the 10 president lines, while plates 3-60 represent the points and lines used to treat various symptoms, including 301 diseases/symptoms, 75 lines, 257 winds and 84 etiologies. (3) the Textbook of *Nuad Thai* volumes 1 and 2. There are 2 parts; the description of lines and points of the human body, and 29 images which mention the 105 diseases/symptoms, 53 winds, 201 lines and 4 etiologies. (4) Knowledge of massage appearing in an ancient document (*Kawn send seb, Rok ni tan kham chan seb aed*), consisting of rhymes and a definite metrical scheme in 196 numbers, with the name of the line, 112 diseases/symptoms, 40 winds in the body, 38 etiologies, massage therapy, drug therapy and magic therapy, with no illustrations. The result from this transformation was coded (TTDKC) and record in Thai Traditional Digital Knowledge Library (TTDKL). In order to protect the prior art of *Nuad Thai* (Thai massage) in Thailand.

Key words: organize of knowledge, *Nuad Thai* (Thai massage), Thai traditional medicine

บทนำและวัตถุประสงค์

นวดไทยเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่เป็นเอกลักษณ์ของไทยมาแต่โบราณ เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ในการบำบัดรักษาอาการปวดเมื่อยและความเจ็บป่วยโดยใช้มือจัดการกับเส้นและลมในร่างกาย ซึ่งครอบคลุมถึงการสัมผัส การกด การคลึง การบีบ การทุบ การสับ การจับ การดัด และการดึง ความรู้นี้มีการสืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง และพัฒนาจากความรู้ที่มีลักษณะง่าย ๆ ไปสู่ความซับซ้อนมากขึ้น จนเป็นทฤษฎีการนวดไทยที่มีอัตลักษณ์เฉพาะ และได้รับการรับรองว่าเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาติที่ปัจจุบันยังคงสามารถนำมาใช้ในการบำบัดความเจ็บป่วยและโรคได้^[1-2] ตามพระราชบัญญัติวิชาชีพการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2556 ได้ให้ความหมายของการนวดไทยที่ชัดเจน คือ การนวดไทย หมายความว่า การตรวจ การวินิจฉัย การบำบัด การรักษา การป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ และฟื้นฟูสุขภาพ โดยใช้องค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปะการนวดไทย ทั้งนี้ด้วยกรรมวิธีการแพทย์แผนไทย^[3]

ภูมิปัญญาการนวดไทยได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรที่ได้รับการขึ้นทะเบียนให้เป็นตำราการแพทย์แผนไทยของชาติในระหว่างปี พ.ศ. 2558-2559 จำนวน 3 รายการ คือ (1) แผนนวดคว่ำ ในจารึกตำรายาวัดราชโอรสราชมราชวรวิหาร จำนวน 1 แผ่นภาพ ประกาศเป็นตำราการแพทย์แผนไทยของชาติในปี พ.ศ. 2559 ส่วนเอกสาร (2) แผนนวด ศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) จำนวน 60 แผ่น (3) คัมภีร์แผนนวดเล่ม 1 และ เล่ม 2 ในตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นตำราการแพทย์แผนไทยของชาติในปี พ.ศ. 2558 นอกจากนี้จากการสืบค้นพบว่า มีเอกสารโบราณชื่อ “กล่าวเส้นสิบ” ในตำราโรคนิทาน คำฉันท์

11 ของพระยาวิเชียรขัตติ (กลุ่ม) เรียบเรียง ซึ่งยังอยู่ในกระบวนการพิจารณาขึ้นทะเบียนเป็นตำราของชาติ เนื่องจากยังหาต้นฉบับไม่พบ ฉบับที่นำมาใช้เป็นฉบับที่นายพันโทหม่อมเจ้ากำลัสิทธิ์ ได้ทำการเรียบเรียงและจัดพิมพ์ ในปี พ.ศ. 2456

เอกสารการบันทึกความรู้เกี่ยวกับนวดอยู่ในรูปภาษาไทยดั้งเดิมและส่วนใหญ่เป็นภาพประกอบคำบรรยายเล็กน้อย ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องนำมาถ่ายทอดให้เป็นภาษาไทยปัจจุบันและสังคายนาให้เข้าใจสามารถนำไปออกรหัสมาตรฐานภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย (Thai Traditional Digital Knowledge Classification, TTDKC) ได้ในอนาคต สามารถความรู้ที่ได้รับมาสร้างคุณค่าให้เกิดประโยชน์ต่อวิชาชีพการแพทย์แผนไทยและประเทศชาติ^[4] ซึ่งการดำเนินการถ่ายทอดให้เป็นภาษาไทยปัจจุบันวิเคราะห์เนื้อหา จัดทำโครงสร้างความรู้และรหัสมาตรฐานภูมิปัญญาการนวดไทยในตำราการแพทย์แผนไทยแห่งชาตินั้นเป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาระบบสารสนเทศองค์ความรู้ดิจิทัลภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยของประเทศไทย (Thai Traditional Digital Knowledge Library, TTDKL) ของกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก^[5]

การวิเคราะห์เนื้อหา จัดหมวดหมู่องค์ความรู้การนวดไทยในครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาและจัดทำโครงสร้างความรู้ภูมิปัญญาการนวดไทยที่ผ่านการถ่ายทอด ปรึวรรต สังคายนา นำไปสู่การออกรหัสมาตรฐานภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย (Thai Traditional Digital Knowledge Classification, TTDKC) เพื่อเป็นการปกป้องและคุ้มครองภูมิปัญญาการนวดไทยมิให้ถูกละเมิดและนำไปใช้ในทางที่ไม่เหมาะสม รวมถึงการพัฒนาบบข้อมูลให้สามารถนำสู่การใช้ประโยชน์ในการศึกษาวิจัย การคุ้มครอง

และปกป้ององค์ความรู้การแพทย์แผนไทยดั้งเดิม^[6]

ระเบียบวิธีศึกษา

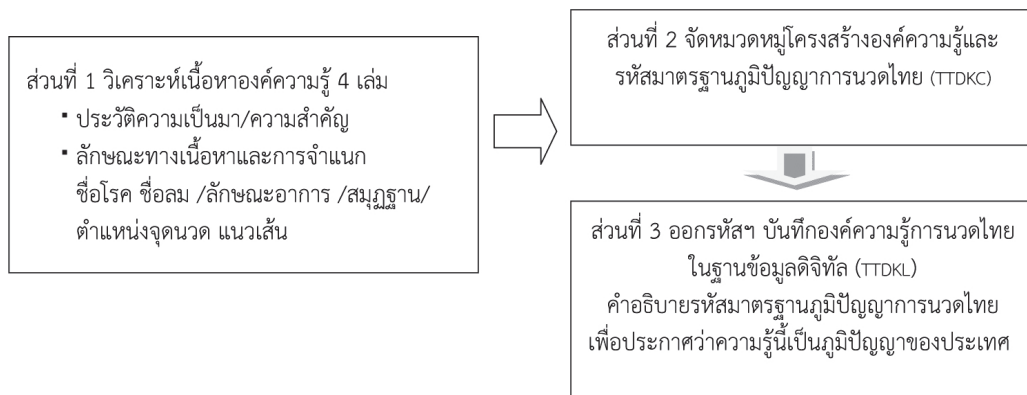
การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การคัดเลือกตำรา/คัมภีร์/เอกสารโบราณ และเข้าสู่กระบวนการถ่ายถอดและการวิเคราะห์เนื้อหาตำรายาเชิงอนุรักษ์ จัดทำโครงสร้างความรู้และรหัสมาตรฐานภูมิปัญญาการนวดไทย นำไปสู่การใช้ประโยชน์^[7] ตามกรอบแนวคิดการวิจัย (ภาพที่ 1) ดำเนินการศึกษาระหว่างเดือนสิงหาคม 2558 - เดือนมกราคม 2560

วัสดุ

ศิลาจารึก/คัมภีร์/ตำราการแพทย์แผนไทยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาการนวดไทยจำนวน 4 รายการ มีดังนี้

1. แผนนวดคว่ำในจารึกตำรายาวัตราชโอรสราชมราชวรวิหาร จำนวน 1 แผ่นภาพ
2. ศิลาจารึกแผนนวดวัดโพธิ์ พ.ศ. 2375 จำนวน 60 แผ่นภาพ
3. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

เล่ม 2 ประกอบด้วย รูปต้นฉบับสมุดไทยดำของคัมภีร์แผนนวดเล่ม 1 จำนวน 95 หน้า และรูปต้นฉบับคัมภีร์แผนนวด เล่ม 2 จำนวน 95 หน้า

4. กล่าวเส้นสืบ ในตำราโรคนิทานคำฉันท์ 11 เรียบเรียงโดย พระยาวิเชียรขัตติ (กล่อม) อดีตเจ้าเมืองจันทบุรี ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 และเรียบเรียงใหม่ นายพันโท หม่อมเจ้ากำมสิทธิ์ ได้ตรวจแก้และแต่งเติมเนื้อความ และจัดพิมพ์ครั้งแรก 1,000 ฉบับ ในปี พ.ศ. 2456 โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ (แต่เดิมแต่งเป็นคำฉันท์ 11 จารบนใบลานผูกไว้เป็นท่อน เนื้อหาตำราฯ รวม 216 หน้า) ศึกษาเนื้อหาเฉพาะคำฉันท์ที่กล่าวเส้นสืบ เริ่มตั้งแต่วันที่ 78-97 (21 หน้า) จำนวน 196 บท

วิธีการศึกษา

1. การถ่ายถอด โดย การถ่ายถอดศิลาจารึก/คัมภีร์/ตำราการนวดไทยให้เป็นภาษาไทยปัจจุบันแต่คงรูปแบบเดิมไว้
2. นำองค์ความรู้ที่ได้จากการถ่ายถอด มาทำการวิเคราะห์ โดยการอภิปรายกลุ่ม ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย 3 คน และ

ครูหมอนวดไทย จำนวน 5 คน และด้านภาษาโบราณ 2 คน ร่วมกับการสังเกตแต่ละเล่ม จำนวนไม่น้อยกว่า 5 ครั้งต่อเล่ม และมีการสัมภาษณ์เพิ่มเติมให้ได้ข้อมูลครบถ้วน

3. การเตรียมรูปภาพจากศิลาจารึกแผ่นนวดวัดโพธิ์ 60 ภาพ และแผ่นนวดคว่ำในจารึกตำรายาวัตราชโอรสราชมราชวรวิหาร จำนวน 1 ภาพ โดยการปรับปรุงคุณภาพความคมชัดและพิมพ์คำลักษณะอาการและจุดนวดใหม่ และบางภาพถ่ายภาพใหม่ ณ สถานที่จริง

4. ดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหาการนวดไทย โดย การจำแนก วิเคราะห์ข้อมูล แผนภาพนวดไทย 4 รายการ ตามข้อ 1 โดยการอภิปรายกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย 5 คน และครูหมอนวดไทย จำนวน 10 คน และด้านภาษาโบราณ 2 คน จำนวน 3 ครั้ง บันทึกข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เมื่อพบว่าข้อมูลบางส่วนขาดหายไป หรือมีความขัดแย้งกัน ก็จะมีการสอบถาม/ตรวจสอบเพื่อความถูกต้องของข้อมูลในการอภิปรายกลุ่มและสัมภาษณ์เพิ่มเติม แล้วจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหา จำแนก คำ ข้อความ ตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดการวิจัย

5. การจัดหมวดหมู่โครงสร้างความรู้การนวดไทย และพัฒนารหัสมาตรฐานภูมิปัญญาการนวดไทย ในระบบรหัสมาตรฐานภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย (Thai Traditional Digital Knowledge Library, TTDKC) ให้สอดคล้องกับระบบการจัดจำแนกสิทธิบัตรสากล (International Patent Classification, IPC)

6. การออกรหัสมาตรฐานภูมิปัญญาการนวดไทย บันทึกข้อมูล และมีรายงานแสดงคำอธิบายของเนื้อหาและโครงสร้างองค์ความรู้การนวดไทยในแต่ละ

แผนภาพ/บท/หน้า เพื่อให้ทราบว่างค์ความรู้การนวดไทยดั้งเดิมเหล่านี้เป็นของประเทศไทย โดยตรวจสอบความถูกต้องและความครบถ้วน

ผลการศึกษา

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์บริบทและเนื้อหาองค์ความรู้การนวดไทย

1. กล่าวเส้นสืบในตำราโรคนิทาน คำฉันท์ 11^[8]

การวิเคราะห์และจำแนกความรู้ที่มีอยู่มากมายในคำฉันท์ “กล่าวเส้นสืบ” ในตำราโรคนิทานคำฉันท์ 11 ศึกษาเนื้อหาเฉพาะคำฉันท์ที่กล่าวเส้นสืบ เริ่มตั้งแตหน้า 78-97 (21 หน้า) บทคำฉันท์จำนวน 196 บท ประกอบด้วย

1.1 ประวัติความเป็นมาและความสำคัญ

ต้นฉบับของเอกสารเล่มนี้ประพันธ์โดยพระยาวิเชียรตติ (กล่อม) พระยาจันทบุรี อดีตผู้ว่าราชการเมืองจันทบุรี ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 โดยจารไว้บนใบลานผูกเป็นท่อน ในขณะนี้เอกสารต้นฉบับยังหาไม่พบ เอกสารที่นำมาใช้ในการศึกษาค้นครั้งนี้เป็นเอกสารที่นายพันโทหม่อมเจ้ากำลัทธิได้เรียบเรียงขึ้นใหม่จากเนื้อหาเดิมและทำการจัดพิมพ์ขึ้นครั้งแรกในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2456 จำนวน 1,000 เล่ม ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ ในเอกสารเล่มนี้จึงมีเนื้อหาสาระหลายเรื่อง แต่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการนวดไทยอยู่ในหน้า 78 - 98 จำนวน 21 หน้า^[7] ต้นฉบับของกล่าวเส้นสืบในตำราโรคนิทาน คำฉันท์ 11 สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเอกสารที่มีการบันทึกเกี่ยวกับนวดไทยเป็นเล่มที่เก่าแก่ที่สุดเท่าที่ค้นพบได้ในขณะนี้ มีการร้อยกรองเป็นกาพย์ยานี 11 ดังนั้นนอกจากจะมีความสำคัญทางด้านเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องนวดแล้วยังแสดงเอกลักษณ์ของความเป็นไทย

ที่ควรอนุรักษ์สืบสานต่อไป

1.2 ลักษณะทางเนื้อหาและจัดจำแนก ดำเนินการถ่ายทอดคำฉันท์ให้เป็นภาษาไทยปัจจุบันแต่คงรูปแบบเดิม และถอดคำอ่านและอักขรวิธีให้เป็นแบบปัจจุบัน จำนวน 196 บท ใน 21 หน้า ดังตัวอย่างหน้า 80 (ภาพที่ 2) จากนั้นจึงได้วิเคราะห์เนื้อหาองค์ความรู้ในคำฉันท์ พบว่า อธิบายถึงแนวทางเดินของเส้นสิบ โรคและอาการที่เกิดขึ้นในแต่ละเส้น วิธีนวดแก้อาการ การใช้ยาตามหลังการนวดและการใช้มนต์คาถากำกับในการรักษา จากการจำแนกวิเคราะห์คำ ข้อความ องค์ความรู้ภูมิปัญญาการนวดไทยที่สำคัญใน “กล่าวเส้นสิบ” ซึ่งได้จำแนกเนื้อหาตามลำดับบทคำฉันท์และจัดหมวดหมู่ มีดังนี้

1.2.1 บทคำฉันท์ที่ 1-9 กล่าวถึง ความ

สำคัญของเส้นสิบและการศึกษาเรื่องเส้นสิบให้เข้าใจถึงแนวทางเดินของเส้น และการกำเริบของลม ฯลฯ

1.2.2 บทคำฉันท์ที่ 10-50 ว่าด้วยเส้นอิตา มีดังนี้

- (1) ทางเดินของเส้นอิตา: บทคำฉันท์ที่ 10-12
- (2) โรคและอาการที่เกิดในเส้นอิตา: บทคำฉันท์ที่ 13-17
- (3) วิธีนวดแก้ลมจันท์ เส้นอิตา: บทคำฉันท์ที่ 18-19
- (4) ตำรายาพอก แก้กิลานเส้นลมจันท์ลมขึ้นขบเบื้องสูง: บทคำฉันท์ที่ 20-23
- (5) การรักษาลมปะกังด้วยมนต์คาถาไสยศาสตร์: บทคำฉันท์ที่ 24-27
- (6) ตำรายาทา แก้ลมปะกังจากเส้นอิตา: บท

๑๗. ๑	ทงรู้นบพรม	เชือกคดงพรมพรม
๑๘. ๑	แป้นสพม์จกพรมตรี	เกอพิทาณะหาไร
๑๙. ๑	ชั้นกลายแป้นจกพรม	โทษณห์คดคูโม
๒๐. ๑	แพทยผู้ประเสริฐใด	ประจวบเส้นอิตา
๒๑. ๑	พวดคามถ่านาสนาว	ให้พยอมแล้วจึงวางยา
๒๒. ๑	ตั้งคำทมิฬนิคมพา	แก้กิลานเส้นลมจันท์
๒๓. ๑	ลมขึ้นขบเบื้องสูง	แก้ลมปวดเส้นอิตา
๒๔. ๑	ให้แนวตั้งเส้นพรม	แก้ลมปวดเส้นอิตา
๒๕. ๑	เอายอดกุ่มน้ำเจ็ด	ยดคดงพรมพรม
๒๖. ๑	เจ็ดมอเจ็ดมอคด	ยดคดงพรมพรม
๒๗. ๑	พริกไทยใส่แก้พด	ยดคดงพรมพรม
๒๘. ๑	ประจวบขบประจวบ	ยดคดงพรมพรม
๒๙. ๑	ลมจะโป่งก็พอกพม	พอกพมร้ายปะกัง
๓๐. ๑	วิเศษล้ำคุณมนต์	ได้พอกแล้วพมพม
๓๑. ๑	พมให้ติดปะกังลม	พมให้ติดปะกังลม
๓๒. ๑	โมฆะพมพมพม	พมให้ติดปะกังลม
๓๓. ๑	ทำนให้เอาแป้นพม	พมให้ติดปะกังลม
๓๔. ๑	เขียนชื่อผู้เจ็บคด	พมให้ติดปะกังลม
๓๕. ๑	พมให้ติดปะกังลม	พมให้ติดปะกังลม

๑๗. ๑	ดั่งรูปทับทิม	เชื่อมลมบนอนมนิ
๑๘. ๑	แป้นสพม์จกพรมตรี	เกอพิทาณะหาไร

๒.๓ วิธีนวดแก้ลมจันท์ เส้นอิตา: บทที่ ๑๘-๑๙

๑๘. ๑	อันกลายแป้นลมจันท์	โทษณห์คดคูโม
๑๙. ๑	แพทย์ผู้ประเสริฐใด	ประจวบเส้นอิตา
๑๙. ๑	นวดตามลำเนาแนว	ให้พยอมแล้วจึงวางยา
๑๙. ๑	ดั่งตำหรับบังคับมา	แก้กิลานเส้นลมจันท์

๒.๔ ตำรายาพอก แก้กิลานเส้นลมจันท์ลมขึ้นขบเบื้องสูง: บทที่ ๒๐-๒๓

๒๐. ๑	ลมขึ้นขบเบื้องสูง	แก้ลมปวดเส้นอิตา
๒๑. ๑	ให้แนวตั้งเส้นพรม	แก้ลมปวดเส้นอิตา
๒๒. ๑	เอายอดกุ่มน้ำเจ็ด	ยดคดงพรมพรม
๒๓. ๑	เจ็ดมอเจ็ดมอคด	ยดคดงพรมพรม
๒๔. ๑	พริกไทยใส่แก้พด	ยดคดงพรมพรม
๒๕. ๑	ประจวบขบประจวบ	ยดคดงพรมพรม
๒๖. ๑	ลมจะโป่งก็พอกพม	พอกพมร้ายปะกัง
๒๗. ๑	วิเศษล้ำคุณมนต์	ได้พอกแล้วพมพม

๒.๕ การรักษาลมปะกังด้วยมนต์คาถา ไสยศาสตร์: บทที่ ๒๔-๒๗

๒๔. ๑	หนึ่งโสดปะกังลม	ปวดเคียวพมมีโครหาย
๒๕. ๑	โบราณท่านบรรยาย	เป็นกาละเมิดวิเศษมนต์
๒๖. ๑	ท่านให้เอาแป้นพม	พมให้ติดปะกังลม
๒๗. ๑	เขียนชื่อผู้เจ็บคด	พมให้ติดปะกังลม
๒๘. ๑	พมให้ติดปะกังลม	พมให้ติดปะกังลม
๒๙. ๑	โมฆะพมพมพม	พมให้ติดปะกังลม
๓๐. ๑	ทำนให้เอาแป้นพม	พมให้ติดปะกังลม
๓๑. ๑	เขียนชื่อผู้เจ็บคด	พมให้ติดปะกังลม
๓๒. ๑	พมให้ติดปะกังลม	พมให้ติดปะกังลม

ภาพที่ 2 ต้นฉบับ “กล่าวเส้นสิบ” ในตำราโรคนิทาน คำฉันท์ 11 หน้า 80 และคำถ่ายทอด บท 17-26

คำฉันท์ที่ 28-30

(7) ตำรายานัตถุ์ แก้มปะกัง: บทคำฉันท์
ที่ 31

(8) การนวดรักษาอาการ ลมจันทร เส้นอิทา:
บทคำฉันท์ที่ 32-33

(9) ตำรายาพอกแก้ปากเบี้ยว ปากชักลอย:
บทคำฉันท์ที่ 34-36

(10) ตำรายากินแก้ลมอิทา เถาเอ็น เอ็นห่อ
ชักปากเบี้ยว ลมอันพานไส้ ริดสีดวง จุกเสียด: บทคำ
ฉันท์ที่ 37-50

1.2.3 บทคำฉันท์ที่ 51-62 ว่าด้วยเส้นปิงคลา

(1) ทางเดินเส้นปิงคลา: บทที่ 51-52
(2) โรคและอาการที่เกิดในเส้นปิงคลา: บทที่
53-56

(3) การนวดรักษาอาการจากปิงคลาเป็นเหตุ:
บทที่ 57-62

(4) ยากินและยาพอกเส้นปิงคลา: บทที่ 63

1.2.4 บทคำฉันท์ที่ 64-129 ว่าด้วยเส้น สุมนา

(1) ทางเดินเส้นสุมนา: บทที่ 64-65
(2) โรคและอาการที่เกิดในเส้นสุมนา: บทที่
66-74

(3) การรักษาอาการเส้นสุมนาด้วยการนวด:
บทที่ 75-76

(4) รสยาที่ให้หลังการนวด รักษาอาการจาก
เส้นสุมนาเป็นเหตุ: บทที่ 77-80

(5) ตำรายากินแก้สุมนาพิการอาการต่าง ๆ
บังเกิดเป็นชีวหาสมร: บทที่ 81-88

(6) วิธีทำน้ำกระสายฝอยยาตำรับยาสุมนา
พิการ-กินแก้ลม: บทที่ 89-90

(7) วิธีทำน้ำกระสายฝอยยาตำรับยาสุมนา
พิการ-กินแก้เปรี้ยวดำ: บทที่ 97-92

(8) ตำรายากิน และประคบคาง แก้กางแข็ง
ลิ้นหดพูดไม่ได้: บทที่ 93-95

(9) ตำรายากิน แก้วเวียน: บทที่ 96-98

(10) ตำรายากิน แก้วลิ้นหด คางแข็ง คลั่งไคล้:
บทที่ 99-100

(11) ตำรายากินแก้ลมบาทจิตร อันเกิดจาก
พิษมลมีชีวิตมร ดีเดือด ดีพลุ่ง ลมให้ตัวลาย
วิ่งเวียนให้จับหัวใจ: บทที่ 101-106

(12) ตำรับยามูลจิตร แก้มร้ายบาทจิตร
แก้ลมวิ่งเวียน ลิ้นกระด้างคางชิด แก้วพิษโลหิต: บทที่
107-112

(13) ตำรายาอินทวิเชียร แก้มร้ายบาทจิตร:
บทที่ 113-125

(14) ตำรายาแก้ลิ้นหดเพื่อลมร้าย: บทที่
126-129

1.2.5 บทคำฉันท์ที่ 130-142 ว่าด้วยเส้น กาลหารี

(1) ทางเดินของเส้นกาลหารี: บทที่ 130-135
(2) โรคและอาการที่เกิดในเส้นกาลหารี: บท
ที่ 136-140

(3) วิธีนวดแก้อาการในกาลหารี: บทที่ 141
(4) วิธีให้ยาหลังนวดกาลหารี: บทที่ 142

1.2.6 บทคำฉันท์ที่ 143-150 ว่าด้วยเส้น สหสร้างสี

(1) ทางเดินของเส้นสหสร้างสี: บทที่ 143-145
(2) โรคและอาการที่เกิดในเส้นสหสร้างสี: บท
ที่ 146-149

(3) การรักษาสหสร้างสีด้วยการนวด: บทที่
150

1.2.7 บทคำฉันท์ที่ 151-164 ว่าด้วยเส้น ทวารี

(1) ทางเดินของเส้นทวารี: บทที่ 151-155

(2) โรคและอาการที่เกิดในเส้นทวาร: บทที่ 156-160

(3) วินิจฉัยรักษาอาการเส้นทวารพิการ: บทที่ 161-164

1.2.8 บทคำฉันท์ที่ 165-168 ว่าด้วยเส้นจันทน์

(1) ทางเดินเส้นจันทน์ทง: บทที่ 165-167

(2) สาเหตุของเส้นจันทน์ทงพิการ: บทที่ 168

1.2.9 บทคำฉันท์ที่ 169-176 ว่าด้วยเส้นรู่

(1) ทางเดินของเส้นรู่: บทที่ 169-170

(2) สาเหตุของเส้นรู่พิการ: บทที่ 171-173

(3) การนวดรักษาอาการในเส้นรู่ ลมคะทาหุ ลมทาระกรรม: บทที่ 174-176

1.2.10 บทคำฉันท์ที่ 177-186 ว่าด้วยเส้นสิขิณี

(1) ทางเดินของเส้นสิขิณี: บทที่ 177-178

(2) โรคและอาการที่เกิดในเส้นสิขิณี: บทที่ 179-183

(3) การนวดรักษาอาการโลหิต/มดลูกพิการ สะโพก ท้องน้อย: บทที่ 184-186

1.2.11 บทคำฉันท์ที่ 187-196 ว่าด้วยเส้นสุษุมมั่ง

(1) ทางเดินเส้นสุษุมมั่ง: บทที่ 187

(2) โรคและอาการที่เกิดในเส้นสุษุมมั่ง: บทที่ 188-190

(3) การนวดรักษาอาการเส้นสุษุมมั่ง: บทที่ 191-196

การวิเคราะห์เนื้อหา คำข้อความองค์ความรู้การนวดไทยใน “กล่าวเส้นสิบ” มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับทางเดินของเส้นประธาน ได้แก่ เส้นอิทา เส้นปิงคลา เส้นสุมนา เส้นกาละทวาร เส้นสหสร้างสี เส้นทวาร เส้นจันทน์

ทงเส้น รู่/สุษุมมั่ง เส้นสิขิณี และเส้นก้งขง ซึ่งการนวดรักษา ในกล่าวเส้นสิบ มีการกล่าวถึง 9 รายการ อันได้แก่ วินิจฉัยแก้ลมจันทร เส้นอิทา (บทคำฉันท์ที่ 18-19, 32-33) การนวดรักษาอาการในเส้นปิงคลาเป็นเหตุ (บทคำฉันท์ที่ 57-62) การนวดรักษาในเส้นสุมนาเป็นเหตุ (บทคำฉันท์ที่ 77-80) วินิจฉัยแก้อาการในเส้นกาละทวาร (บทคำฉันท์ที่ 141) การรักษาในเส้นสหสร้างสีด้วยการนวด (บทคำฉันท์ที่ 150) วินิจฉัยรักษาในเส้นทวารพิการ (บทคำฉันท์ที่ 161-164) การนวดรักษาในเส้นรู่ ลมคะทาหุ ลมทาระกรรม (บทคำฉันท์ที่ 174-176) การนวดรักษาอาการโลหิต/มดลูกพิการ สะโพก ท้องน้อย (บทที่ 184-186) และการนวดรักษาในเส้นสุษุมมั่ง (บทคำฉันท์ที่ 191-196)

นอกจากนี้ พบการรักษาลมปะก้งด้วยเวทมนต์คาถา ไสยศาสตร์ (บทคำฉันท์ที่ 24-27) ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้กับการนวดรักษาเส้นอิทา ประกอบด้วย 5 ตำรับ (1) ตำรับยาพอก แก้กิลันเส้นลมจันทรลมขึ้น ขบเบื้องสูง (บทที่ 20-23) (2) ตำรับยาทา แก้ลมปะก้งจากเส้นอิทา: บทที่ 28-30 (3) ตำรับยานัตถ์ แก้ลมปะก้ง: บทที่ 31 (4) ตำรับยาพอกแก้ปากเบี้ยว ปากชัก ลอย: บทที่ 35-36 และ (5) ตำรับยากินแก้ลมอิทา เถาเอ็น เอ็นห่อ ชักปากเบี้ยว ลมอันพานไส้ ริดสีดวง จุกเสียด: บทที่ 37-50 เส้นปิงคลา พบตำรับ ยากินและยาพอกเส้นปิงคลา: บทที่ 63 และเส้นสุมนา 8 ตำรับ ประกอบด้วย (1) ตำรับยากินแก้สุมนาพิการอาการต่าง ๆ บังเกิดเป็นชีวหาสดมภ์: บทที่ 81-88 (2) ตำรับยากิน และประคบคาง แก้คางแข็ง ลื่นหลุดไม่ได้: บทที่ 93-95 (3) ตำรับยากิน แก้วิงเวียน: บทที่ 96-98 (4) ตำรับยากิน แก้ลิ้นหด คางแข็ง คลั่งไคล้: บทที่ 99-100 (5) ตำรับยากินแก้ลมบาทจิตร อันเกิดจากพิษลมชีวหาสดมภ์ ดีเดือด ดีพลุ่ง ลมให้ตัวลายวิงเวียนให้จับหัวใจ: บทที่ 101-106 (6) ตำรับยามูลจิตร

แก้ลมร้ายบาทจิตร แก้ลมวิงเวียน ลิ่นกระด้างคางซิด
แก้พิษโลหิต: บทที่ 107-112 (7) ตำรับยาอินทวิเชียร
แก้ลมร้ายบาทจิตร: บทที่ 113-125 และ (8) ตำรับยา
แก้ลิ้นหดเพื่อลมร้าย: บทที่ 126-129

การจัดกลุ่มคำชื่อโรคและอาการ ลม และ
สมุฏฐานโรค จำแนกตามเส้นประธานสิบ พบมีคำที่
เกี่ยวข้องกับโรคและอาการ 112 โรค/อาการ ลม แบ่งเป็น
ลมในเส้น ลมแรก ลมกราย จำนวน 40 ลม สมุฏฐาน
จำนวน 38 รายการ และตำรับยาที่ใช้ 14 ตำรับ (ตาราง
ที่ 1)

2. แผนนวดในจารึกตำรายาวัตราชโอรสราม ราชวรวิหาร^[8]

2.1 ประวัติความเป็นมาและความสำคัญ

จารึก
ตำรายาวัตราชโอรสรามราชวรวิหาร มีคุณค่าทั้งด้าน
จารึก เวชศาสตร์ และอักษรศาสตร์ เป็นหลักฐาน
หนึ่งที่แสดงถึงพระปรีชาญาณอันสูงส่งของพระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมีสายพระเนตร
อันกว้างไกล ทรงเห็นคุณค่าและความสำคัญในการ

รวบรวมหลักฐานความรู้ด้านการนวดและตำรายาไทย
ทรงโปรดเกล้าฯ ให้บันทึกไว้ เป็นการรวบรวมความรู้
เรื่องการนวดไทยให้คงอยู่ เพื่อประโยชน์ด้านวิชาการ
การแพทย์จะคลาดเคลื่อน สูญหาย ยิ่งไปกว่านั้น การ
จารึกไว้ที่วัดราชโอรสรามราชวรวิหารเป็นที่สาธารณะ
เป็นการสะท้อนถึงความพยายามในการเผยแพร่องค์
ความรู้ให้ประชาชนได้มีโอกาสทางการศึกษา นำไปใช้
ประโยชน์ทั้งต่อตนเองและครอบครัว

2.2 ลักษณะทางเนื้อหาและการจัดจำแนก

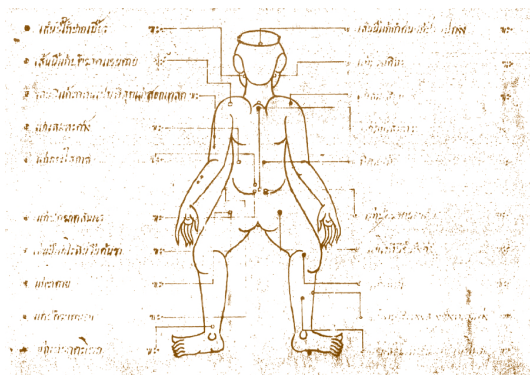
ดำเนินการถ่ายถอดข้อความให้เป็นภาษาไทยปัจจุบัน
แต่คงรูปแบบเดิม และถอดคำอ่านและอักษรวิธี
ให้ เป็นแบบปัจจุบัน แผนนวดคำว่า เพื่อรักษาโรค
ต่าง ๆ ตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า ปรากฏในจารึกแผ่น
ที่ ๔๕ “แผนนวดคำว่า” ในจารึกตำรายาวัตราช
โอรสรามราชวรวิหาร โดยทำการศึกษาจากเอกสาร
ต้นฉบับ แผนภาพจารึก และคำจารึก (ภาพที่ 1) พบ
ว่า จารึกแผ่นนี้มีทั้งหมด 13 บรรทัด กล่าวถึง ลักษณะ
กายวิภาคเป็นร่างกายมนุษย์ในท่าแผนนวดคำว่า ย่อเข้า

ตารางที่ 1 จำแนกชื่อ โรคและอาการ ลม และสมุฏฐานโรค จำแนกตามเส้นประธานสิบ

เส้น	คำฉันทบทที่	โรคและอาการ	ชื่อลม	สมุฏฐานโรค	ตำรับยา
เส้นอิทา	10-50	20	13	4	5
เส้นปิงคลา	51-63	9	4	2	1
เส้นสุมนา	64-129	54	14	6	8
เส้นกาลทารี	130-142	4	1	5	-
เส้นสหัสรังสี	143-150	2	2	3	-
เส้นทวารี	151-164	5	2	5	-
เส้นจันทภูสัถ	165-168	-	-	2	-
เส้นรุข่า	169-176	5	2	2	-
เส้นลิกขิณี	177-186	9	1	7	-
เส้นสุษุมัง	187-196	4	1	2	-
รวมชื่อคำ		112	40	38	14

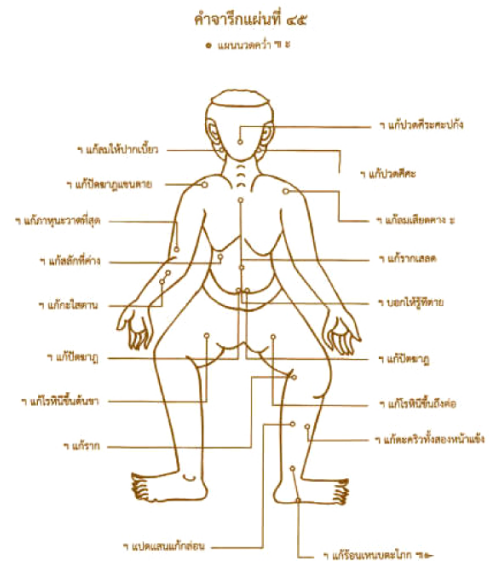

ภาพที่ 1 ศิลจารึก แผ่นที่ 45 “แผนนวดคว่ำ”

ภาพที่ 3 รูปคัดลอกมาจากคัมภีร์แผนนวดวัดสุวรรณาราม พระสมุห์ถ้วน วัดสุวรรณาราม มอบให้หอสมุดแห่งชาติ พ.ศ. 2464 แสดงเส้นและจุดใกล้เคียงกับรูปจารึกแผนนวดวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร แผ่นที่ 45

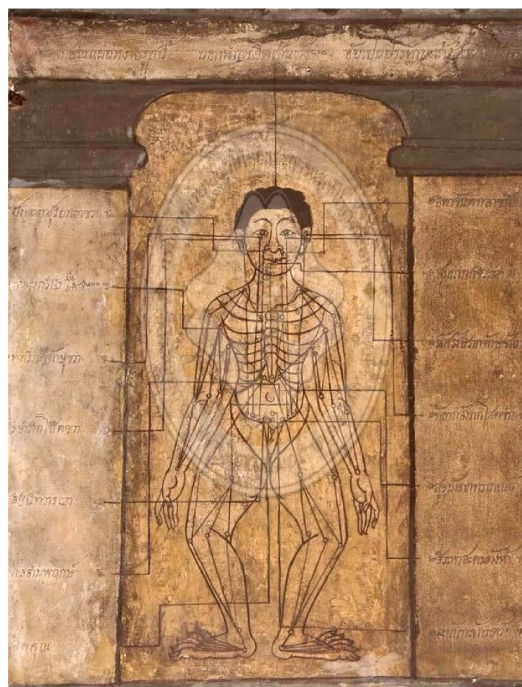
แล้วกำหนดจุดสำคัญแต่ละจุด ทั้งซีกซ้ายซีกขวา และกลางลำตัว โดยลากเส้นโยงจากจุดสำคัญของร่างกายมาถึงคำหรือข้อความที่บอกชื่อโรคและอาการสำหรับรักษาโรคเหล่านั้นได้ในส่วนบริเวณที่ว่างด้านซ้ายขวาและด้านล่าง ตามลำดับบรรทัด คำสำคัญในจารึกแผ่นที่ 45 ได้จำแนกองค์ความรู้เป็นจุดนวด 18 จุด

ภาพที่ 2 แผนนวด คำจารึก

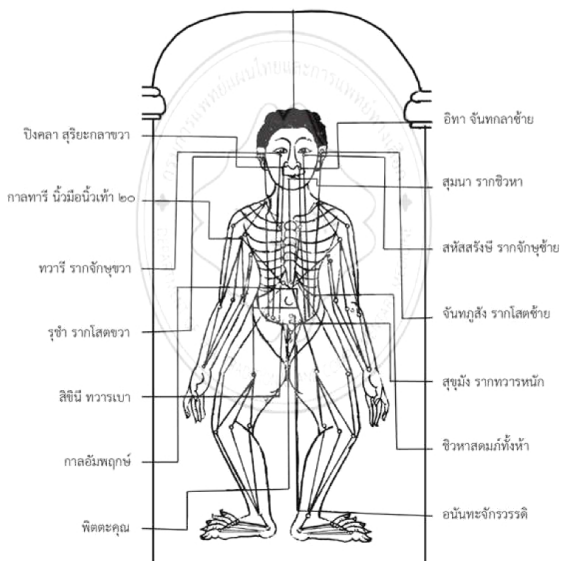
เป็นโรคและอาการ 16 โรค/อาการ ประกอบด้วย กลุ่มจุดนวดด้านซ้าย 8 จุด แสดงโรคและอาการ 7 โรค/อาการ ได้แก่ แก้มไขปากเบี้ยว แก้มปวดขาแขนตาย แก้มท่อนวดที่สุด แก้มลักที่คาง แก้มกะโหลก (2 จุด) แก้มปวดขา (ซ้าย) และแก้มโรหนี่ขึ้นต้นขา กลุ่มจุดนวดกลางลำตัว 3 จุด แสดงอาการ 3 โรค/อาการ ได้แก่ แก้มปวดศีรษะปัก แก้มรากลด บอกให้รู้ที่ตาย และกลุ่มจุดนวดด้านขวา 7 จุด แสดงอาการ 6 โรค/อาการ ได้แก่ แก้มปวดศีรษะ แก้มลมเสียตาง แก้มปวดขา (ขวา) แก้มโรหนี่ขึ้นถึงคอ แก้มรากลด แก้มตะคริวทั้งสองหน้า แฉ่ง แปรตแสนแก้มกล่อน และแก้มร้อนเหนบตะโก (2 จุด) (ภาพที่ 2) และได้ศึกษาเพิ่มเส้นและจุดใกล้เคียงกับรูปจารึกแผ่นที่ 45 ในคัมภีร์แผนนวดวัดสุวรรณาราม พระสมุห์ถ้วน วัดสุวรรณาราม มอบให้หอสมุดแห่งชาติ พ.ศ. 2464 (ภาพที่ 3) และเมื่อจำแนกจำนวนชื่อ โรค อาการ เส้น ลม จารึกแผนนวด แผ่นที่ 45 ในจารึกตำรายาวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร ดูรายละเอียด (ตารางที่ 2)

ภาพต้นฉบับ
จารึกแผ่นที่ ๑ แผนนวดหงาย

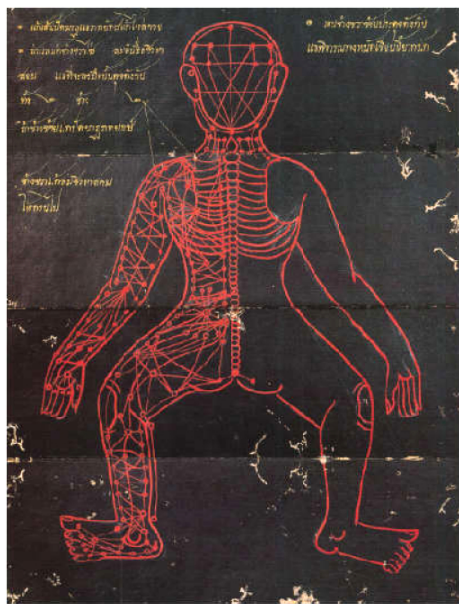

คำอ่านปัจจุบัน
จารึกแผ่นที่ ๑ แผนนวดหงาย

ลักษณะแผนหงายรูปนี้ บอกกำเนิดเส้นทั้ง ๑๐ อันเป็นประธานแก่เส้นทั้งหลายดังนี้

ภาพที่ 4 การถ่ายถอดต้นฉบับจารึกแผ่นที่ 1 แผนนวดหงาย เป็น คำอ่านปัจจุบัน

พิมพ์รื้อแผ่น ๑ เล่ม ๑ เลขที่ ๑๐๐๘
หน้าต้น ที่ ๖๓ ถึง ๖๔

ภาพที่ 5 คัมภีร์แผนนวด เล่ม 1 เลขที่ 1008 หน้าต้น
ที่ 9 ถึง 12

3. ศิลาจารึกแผนนวดวัดโพธิ์ พ.ศ. 2375^[9]

3.1 ประวัติความเป็นมาและความสำคัญ แผน

นวดที่จารึกบนหินอ่อนที่ประดับผนังของศาลารายในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์) ซึ่งรัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้จารึก จำนวน 60 ภาพ เมื่อปี พ.ศ. 2375 แผนนวดนี้มีแบบแผนงดงาม ภาพวาดหุ่นที่แสดงเส้นและจุดแก้อยู่ในท่าพระ-ท่านางตามแบบตัวละครในวรรณคดีไทย ได้รับการยอมรับในแวดวงวิชาการด้านการแพทย์แผนไทยว่าเป็นแผนนวดที่มีเนื้อหาสมบูรณ์ครบถ้วนมากที่สุด และสำคัญยิ่ง คือแผนนวดนี้เป็นส่วนหนึ่งของศิลปาจารึกวัดโพธิ์ จำนวน 1,440 แผ่น อันเป็นศิลปาจารึกที่รวบรวมองค์ความรู้ของสรรพวิทยาการต่าง ๆ ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี อักษรศาสตร์ ภาษาศาสตร์ เวชศาสตร์

ตารางที่ 2 จำนวนชื่อ โรค อาการ เส้น ลม จารึกแผ่นนวด แผ่นที่ 45 ในจารึกตำรายาวัตราชโอรสราชมราชวรวิหาร

ลำดับ	คำอ่าน ชื่อ โรค/อาการ/เส้น/ลม	โรค	อาการ	เส้น	ลม
1	กล่อนเส้น	✓			
2	กษัยดาน	✓			
3	ตะคริว ทั้ง 2 หน้าแข้ง		✓		✓
4	บอกให้รู้ที่ตาย			✓	
5	ปวดศีรษะ		✓		
6	ปวดศีรษะปะก้ง (ลมปะก้ง)	✓			✓
7	ปัตคาค (ซ้าย/ขวา)			✓	
8	ปัตฆาฏแชนตาย	✓			✓
9	ภาหุณะวาทที่สุด	✓			✓
10	ร้อนเหน็บสะโพก		✓		
11	ราก		✓		
12	รากเสลด		✓		
13	โรหินีขึ้นต้นคอ/ต้นขา	✓			
14	ลมเสียดคาง		✓		✓
15	ลมให้ปากเบี้ยว		✓		✓
16	สลักที่ข้าง (สีข้าง)		✓		✓
รวมจำนวนคำ		6	8	2	7

ตลอดจนสุขภาพจิต ซึ่งได้รับการยกย่องจากองค์การ
ศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งประชาชาติ
(UNESCO) ให้เป็นมรดกความทรงจำแห่งโลกระดับ
ภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (Asia/Pacific Memory
of the World Register in 2008) เมื่อ วันที่ 21
กุมภาพันธ์ 2551 และเป็นมรดกความทรงจำแห่งโลก
(Memory of the World Register in 2011) เมื่อวันที่
27 พฤษภาคม พ.ศ. 2554

ลักษณะทางเนื้อหาและจัดจำแนก การวิเคราะห์
เนื้อหา ข้อความ และจัดจำแนกองค์ความรู้การนวด
ไทย โดยการถ่ายทอดคำดั้งเดิมต้นฉบับให้เป็นภาษา
ไทยปัจจุบันแต่คงรูปแบบเดิม และถอดคำอ่านและ
อักษรวิธีให้เป็นแบบปัจจุบันของลักษณะแผ่นนวด
แผ่นที่ 1 ถึง 60 จำนวน 60 ภาพ และตำแหน่งที่แก้

โรค/อาการ/เส้น /ลม/สมุฏฐานโรคได้ 715 รายการ
ดังตัวอย่างการถ่ายทอดต้นฉบับจารึกแผ่นที่ 1 แผ่น
นวดหงาย เป็น คำอ่านปัจจุบัน (ภาพที่ 4) โดยจำแนก
ประเภทของรายการได้ดังนี้ กลุ่มโรค/อาการ จำนวน
301 โรค/อาการ เส้น จำนวน 75 เส้น ลม จำนวน 257
ลม และสมุฏฐานโรค จำนวน 84 สมุฏฐาน มีคำอธิบาย
ตำแหน่งของจุดนวดแก้อาการ ในส่วนที่เกี่ยวข้องเส้น
ประธานสิบมีจำนวนทั้งสิ้น 303 รายการ

4. คัมภีร์แผนนวดเล่ม 1-2 ในตำราเวชศาสตร์ ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 เล่ม 2^[10-11]

4.1 ประวัติความเป็นมาและความสำคัญ ตำรา
เวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 สร้างเมื่อ จุลศักราช
1232-1233 (พ.ศ. 2413-2414) พระบาทสมเด็จพระ

พระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ฯ รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งพระเจ้าราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นภูดิศราชฤทธิย จางวางกรมแพทย์ให้จัดหารวบรวมต้นฉบับคัมภีร์แพทย์แผนโบราณทั้งหมด ที่มีกระจัดกระจายอยู่ตามที่ต่าง ๆ มาชำระสอบสวนให้ถูกต้องดี เนื่องจากเป็นสมุดคู่มือสำหรับผู้สนใจและรักต่อการศึกษาวิชาแพทย์ ซึ่งแต่เดิมอาจมีผู้เก็บไว้เป็นสมบัติส่วนตัวบ้าง บันทึกเพิ่มเติมตามความเข้าใจบ้าง ทำให้เกิดการสูญหายและคลาดเคลื่อนเป็นอย่างมาก ต่อมาเมื่อรวบรวมชำระได้เป็นต้นฉบับใหม่แล้ว เป็นตำราการแพทย์แผนโบราณฉบับหลวงสำหรับแผ่นดินสืบมาจวบจนปัจจุบัน เรียกกันว่า ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 มีจำนวนรวมอยู่ในหอสมุดแห่งชาติทั้งสิ้น 51 เล่มสมุดไทย

ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 ไม่เพียงแต่จะเป็นมรดกภูมิปัญญาทางการแพทย์ ที่ยังคงเป็นความรู้สำคัญมาจนปัจจุบันเท่านั้น ยังเป็นมรดกทางวรรณกรรมของชาติ และที่สำคัญยังแสดงให้เห็นลักษณะอันเป็นแบบฉบับของการสร้างตำราฉบับหลวง ซึ่งเขียนด้วยลายมือตรงตามแบบฉบับของอาลักษณ์ โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้อ่านทั่วไปและผู้สนใจค้นคว้าวิจัยเฉพาะทาง ทั้งด้านการแพทย์แผนไทย ด้านอักษร ภาษา และวรรณกรรม ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 มีเนื้อหาที่รวบรวมองค์ความรู้แพทย์แผนไทยเอาไว้แทบทุกแขนง ทั้งวิธีการรักษา ตลอดจนวิธีการใช้สมุนไพรต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีต้นฉบับคัมภีร์แผนนวดอยู่ 2 เล่ม ปรากฏชื่อในต้นฉบับเขียนด้วยเส้นดินสอว่า แผนนวด เล่ม 1 และแผนนวด เล่ม 2 ซึ่งจะใช้เป็นตำราหลักในการวิเคราะห์เนื้อหา เนื่องจากมีแผนนวดที่ระบุจุดและเส้นต่าง ๆ บนร่างกายมนุษย์ กว่า 29 ภาพ บอกโรคและอาการ ตลอดจนวิธีการบำบัดรักษาที่สะท้อนถึงภูมิปัญญา

ของบรรพชนอย่างครบถ้วน

4.2 ลักษณะทางเนื้อหาและจัดจำแนก ต้นฉบับ

คัมภีร์แผนนวด คัมภีร์แผนนวด เล่ม 1 และคัมภีร์แผนนวด เล่ม 2 เป็นหนังสือสมุดไทยด้ามมีขนาดความกว้างและความยาวเท่ากันทั้ง 2 เล่ม คือ กว้าง 11 เซนติเมตร ยาว 35.5 เซนติเมตร แต่มีความหนาแตกต่างกันตามเนื้อหาที่บันทึกในเล่ม คือ เล่ม 1 หนา 5 เซนติเมตร เล่ม 2 หนา 4.3 เซนติเมตร

1) **คัมภีร์แผนนวด เล่ม 1** บันทึกเนื้อหาด้วยอักษรไทย ภาษาไทย จำนวน 95 หน้า แบ่งเป็นหน้าต้น 44 หน้า หน้าปลาย 51 หน้า (หน้าต้น คือ ด้านที่เริ่มบันทึกข้อความก่อน ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นด้านพลิกกลับของหนังสือ เรียกว่า หน้าปลาย) เนื้อหาในเล่มประกอบด้วย ภาพแผนนวด เส้นขาด ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ (ภาพที่ 5) แสดงจุดและเส้นต่าง ๆ ในโครงร่างของมนุษย์ จำนวน ๒๙ ภาพ ซึ่งแพทย์ใช้วิธีกด หรือนวดตามร่างกาย เพื่อรักษาอาการของโรค และมีแผนภาพแสดงตำแหน่งร่างกายเมื่อผิปกติ จะเป็นสาเหตุให้ร่างกายเกิดการเจ็บใช้ ตอนท้ายกล่าวถึงชื่อของเส้นเอ็นทั่วกายมนุษย์

โดยภาพโครงร่างรูปมนุษย์ขนาดใหญ่ ใช้พื้นที่มากถึง 7 หน้าสมุดไทย พร้อมคำอธิบายที่เขียนด้วยเส้นธรรมดา ประกอบเครื่องหมายวรรคตอนโบราณจำนวน 1 บรรทัดเท่านั้น ความว่า “๑ อันว่าแผนคนเดี๋ยวนี มีรู้ที่จะดูเลยแล ฯ”

ต่อจากนั้นเป็นภาพโครงร่างรูปมนุษย์ขนาดเล็ก ใช้พื้นที่ 4 หน้าสมุดไทย จำนวน 6 ภาพ แบ่งเป็นภาพแผนคว่ำ 3 ภาพ ภาพแผนหงาย 3 ภาพ ต่อด้วยภาพโครงร่างรูปมนุษย์ขนาดเล็ก ใช้พื้นที่เพียง 2 หน้าสมุดไทย จำนวน 22 ภาพ แบ่งเป็นภาพแผนหงาย 17 ภาพ ภาพแผนคว่ำ 5 ภาพ แผนภาพโครงร่างรูปมนุษย์แต่ละภาพ นอกจากจะแสดงเส้นและจุดต่าง ๆ แล้ว

ยังมีคำอธิบายรายละเอียดเขียนด้วยเส้นหรรดลประกอบจุดต่าง ๆ หน้าละ 1-7 บรรทัด

ต่อจากนั้นเป็นคำอธิบายบอกชื่อเส้นเอ็นในร่างกาย พร้อมบอกชื่อยาสมุนไพรสำหรับแก้ไข้บกร่องของเส้นเอ็นต่าง ๆ จำนวน 19 หน้าสมุดไทย โดยแสดงหัวข้อความว่า “๑ ที่นี้กล่าวนามแห่งเส้นที่เรียกชื่อต่าง ๆ กัน แลกล่าวสรรพยาสำหรับแก้ต่อไป ๗๕ คม” จบเนื้อความตำราแผนนวด เล่ม 1

2) คัมภีร์แผนนวด เล่ม 2 เลขที่ 1005 บันทึกเนื้อหาด้วยอักษรไทย ภาษาไทย จำนวน 95 หน้าสมุดไทย แบ่งเป็นหน้าต้น 46 หน้า หน้าปลาย 49 หน้าเนื้อหาในเล่มเริ่มต้นด้วยข้อความบานแพนทหนังสือเขียนด้วยเส้นทอง จำนวน 6 หน้าสมุดไทย เนื้อหาภายในเล่มเขียนด้วยเส้นหรรดล พรรณนาลักษณะอวัยวะ 32 ประการของมนุษย์ การแบ่งชนิดและที่ตั้งต่อด้วยฝ่เกิดในอวัยวะต่าง ๆ มีชื่อเรียกตามที่เกิดพร้อมยากินและยาพอก จากนั้นกล่าวถึงโรคลมที่เกิดแก่มนุษย์ 32 จำพวก มีชื่อตามอวัยวะที่เกิดพร้อมยารักษาชื่อต่าง ๆ สำหรับรักษาโรคลมแต่ละจำพวก ต่อด้วยคัมภีร์โรคหินทวน แสดงอาการเจ็บไข้อันเกิดจากธาตุในกายพิการตามฤดูกาล พร้อมยารักษา จากนั้นสรุปอาการเจ็บป่วยอันเกิดจากธาตุ 4 ของมนุษย์ให้โทษ จบเล่ม 2 ด้วยตำรายาตราทนายฤกษ์ยามสำหรับเดินทางตามวันเวลาต่าง ๆ ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหา จำแนกองค์ความรู้ จากภาพต้นฉบับ “คัมภีร์แผนนวด ในตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ 5” ทั้งเล่ม 1 และเล่ม 2 ผลการศึกษา ดังนี้รูปต้นฉบับในคัมภีร์แผนนวดเล่ม ๑ ทั้งหมด มีภาพแผนนวดจำนวนทั้งสิ้น 29 ภาพมีข้อความดั้งเดิมจากเนื้อหาต้นฉบับ ส่วนความเรียงมีการจำแนกคำหมวดความรู้ โรค/อาการ/เส้น/ลม/สมุฏฐานโรค ประกอบด้วย (1) จำแนกคำหมวด โรคและอาการ จำนวน 105

โรค/อาการ (2) จำแนกคำหมวด ลม จำนวน 53 ลม (3) จำแนกคำหมวด เส้น จำนวน 201 เส้น (4) จำแนกคำหมวดสมุฏฐานโรค จำนวน 4 สมุฏฐาน นอกจากนี้ ภาพต้นฉบับในคัมภีร์แผนนวดเล่ม 2 มีข้อความดั้งเดิมจากเนื้อหาต้นฉบับ ส่วนความเรียงประกอบด้วย อาการ 32 ประการของมนุษย์ ฝ่ที่เกิดจากอวัยวะต่าง ๆ ลม 32 จำพวกและน้ำมันที่ใช้รักษา ปวง 12 ประการ และวิธีรักษาด้วยยา เป็นต้น

ส่วนที่ 2 การจัดหมวดหมู่โครงสร้างองค์ความรู้การนวดไทย ในรหัสมาตรฐานภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

การจัดหมวดหมู่โครงสร้างองค์ความรู้การนวดไทยที่ดำเนินการในส่วนที่ 1 ได้นำมาจัดทำรหัสมาตรฐานภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยของประเทศไทย (Thai Traditional Digital Knowledge Classification, TTDKC) ใช้หลักการของการจัดหมวดหมู่ ตามรหัสสิทธิบัตรขององค์การการค้าโลก (International Patent Classification, IPC)^[12] ซึ่งข้อมูลทั้งหมดต้องผ่านกระบวนการถ่ายถอด ปรึวรรต และสังคายนาตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรายาแผนไทยของชาติให้เป็นภาษาไทยปัจจุบัน นำมาจัดหมวดหมู่โดยใช้หลักคิดของการศึกษาการออกรหัสมาตรฐานภูมิปัญญาดั้งเดิมในต่างประเทศ ดังนี้

2.1 ส่วน (Section) กำหนดเป็นตัวอักษร 1 ตัวสามารถแบ่งออกเป็น 2 หมวด คือ

A หมายถึง การแพทย์แผนไทย (Thai Traditional Medicine)

B หมายถึง การแพทย์พื้นบ้าน (Indigenous Medicine)

2.2 ชั้น (Class) ใช้หลักการจัดหมวดหมู่ที่คำนึงถึงที่มาของภูมิปัญญาและเป้าหมายของการรักษา ซึ่ง

กำหนดด้วยตัวเลข 2 ตัว มีจำนวน 12 ชั้น (Class) ซึ่งการนวดรักษา หรือการนวดไทยอยู่ใน ชั้น 3 ได้แก่

ชั้น (Class) 01: ยาสำหรับคน (Medicine for Human)

ชั้น (Class) 02: ยาสำหรับสัตว์ (Medicine for Animal)

ชั้น (Class) 03: การนวดรักษา (Naud Thai)

ชั้น (Class) 04: ฤๅษีตัดตน (Ruesie Dut-ton)

ชั้น (Class) 05: การรักษาโดยการปล่อยปลิง (Leech Therapy)

ชั้น (Class) 06: การรักษาด้วยพิธีกรรม (Ritual Therapy)

ชั้น (Class) 07: พืชวัตถุ (Plant Based Crude Drugs)

ชั้น (Class) 08: สัตว์วัตถุ (Animals Based Crude Drugs)

ชั้น (Class) 09: ธาตุวัตถุ (Minerals Based Crude Drugs)

ชั้น (Class) 10: น้ำกระสายยา (Vehicles)

ชั้น (Class) 11: การเตรียมยา (Preparation of Herbal Medicine)

ชั้น (Class) 12: วิธีการใช้ยา (Administration of Herbal Medicine)^[13]

ส่วนที่ 3 การออกรหัสมาตรฐานภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

การออกรหัสมาตรฐานภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย (Thai Traditional Digital Knowledge Classification, TTDKC) มีการเตรียมการเพื่อออกรหัสมาตรฐานฯ และบันทึกองค์ความรู้การนวดไทยในระบบสารสนเทศองค์ความรู้ดิจิทัลภูมิปัญญาการ

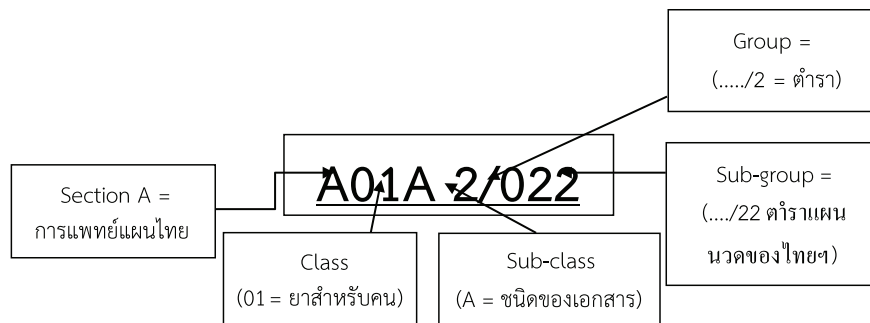
แพทย์แผนไทยของประเทศไทย (Thai Traditional Digital Knowledge Library: TTDKL) เพื่อให้ได้คำอธิบายรหัสมาตรฐานภูมิปัญญาการนวดไทย เพื่อประกาศว่าความรู้นี้เป็นภูมิปัญญาของประเทศ มีดังนี้

3.1 การเตรียมสแกนไฟล์ภาพต้นฉบับของจารึก/คัมภีร์/ตำราการนวดไทยฉบับดั้งเดิม และต้นฉบับที่ได้รับการถ่ายถอด ปรินต์ และสังคายนา ให้มีลักษณะเป็นรายตำรับยา และจัดหมวดตามรายตำรับดั้งเดิมและตำรับที่ได้รับการถ่ายถอดให้อยู่ในรูปแบบดิจิทัลไฟล์ (*.png, *.jpg)

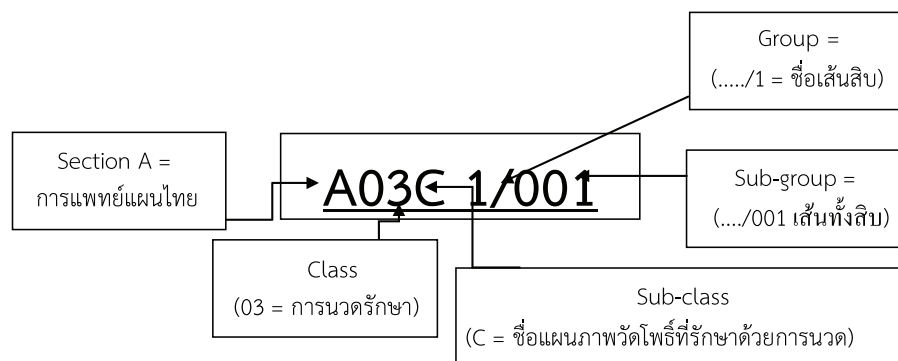
3.2 การเพิ่มลายน้ำโลโก้ เพื่อแสดงที่มาของข้อมูลในไฟล์เนื้อหาต้นฉบับ เตรียมพร้อมสำหรับการบันทึกในระบบ

3.3 การออกรหัสมาตรฐานภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยตามที่ได้วิเคราะห์เนื้อหาและจัดหมวดหมู่โครงสร้างองค์ความรู้ใน “ชั้น (Class) 3: การนวดรักษา” ในระบบสารสนเทศองค์ความรู้ดิจิทัลภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยของประเทศไทย (TTDKL) มีระบบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ระบบตำราหรือคัมภีร์ บันทึกเนื้อหาต้นฉบับตำราการนวดไทยที่ต้องการออกรหัสมาตรฐานฯ และระบบข้อมูลการนวดไทย อาทิ ชื่อผู้แต่ง กลุ่มโรคและอาการ เส้น ลม และสมุฏฐาน

3.4 คำอธิบายรหัสมาตรฐานภูมิปัญญาการนวดไทย เพื่อประกาศว่าความรู้เป็นภูมิปัญญาของประเทศโดยมีตัวอย่างการอ่านรหัสแผนภาพนวด TTDKC โดย รูปแบบการจัดหมวดหมู่กลุ่ม (group) และกลุ่มย่อย (sub-group) กำหนดตามระดับสากลโดยใช้รหัสเป็นตัวเลข 1-3 ตัว ตามด้วยเครื่องหมาย/ตัวเลขหลังเครื่องหมายคือ sub-group (ภาพที่ 6-7) และแสดงคำอธิบายรหัสมาตรฐานภูมิปัญญาการนวด

ภาพที่ 6 ความหมายของรหัสมาตรฐานภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย (TTDKC): A01A 2/022

ภาพที่ 7 ความหมายของรหัสมาตรฐานภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย (TTDKC): A03C 1/001

คำอธิบายรหัสมาตรฐานภูมิปัญญาการนวดไทย

TTDKC: **A01A 2/022, A03C 1/001**

IPC Code: -

คำอธิบาย: ตำราแผนนวดของไทย ในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์), จารึกแผ่นที่ 1 แผนนวดหงาย, ๑๐ ลักษณะแผนหงายรูปนี้ บอกกำเนิดเส้นทั้ง ๑๐ อัน เป็นประธานแก่เส้นทั้งหลาย ขะ

ภาพที่ 8 คำอธิบายรหัสมาตรฐานภูมิปัญญาการนวดไทย ในชั้น (Class) 3: การนวดรักษา ในตำราแผนนวดของไทย

ไทย ในชั้น (Class) 3: การนวดรักษา ในตำราแผนนวด
ของไทย (ภาพที่ 8)

อภิปรายผล

การศึกษาเอกสารทั้ง 4 เล่ม พบว่าภูมิปัญญา
นวดไทยสามารถรักษาอาการผิดปกติได้เกือบทุกอย่าง

ตั้งแต่หัวจรดเท้า นวดไทยได้มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง เริ่มจากการเอกสารของโรคนิทานคำฉันท์ 11 ที่
ได้กล่าวถึงเส้นหลักทั้ง 10 เส้น ว่ามีทางเดินของเส้น
เป็นอย่างไร มีโรค/อาการใดบ้างที่จะเกิดกับเส้นนั้นๆ
มีวิธีการนวดอย่างไรและตามด้วยการใช้ยาสมุนไพร
หรือคาถาประกอบการแก้อาการต่าง ๆ จะเห็นได้ว่า

มีการเรียบเรียงนำเสนออย่างมีแบบแผน ต่อมาในปี พ.ศ. 2364 รัชกาลที่ 3 ในขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงบูรณะวัดจอมทอง (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นวัดราชโอรสาราม) ในการปฏิสังขรณ์ครั้งนั้น มีการจารึกตำรายาลงบนแผ่นหินอ่อนสีเทา จำนวน 92 แผ่น แต่ในปัจจุบันเหลือเพียง 50 แผ่น และได้ขึ้นทะเบียนเป็นของชาติไว้จำนวน 55 แผ่น (เนื่องจากมีผู้บันทึกก่อนสูญหายไป 5 แผ่น และได้มอบให้กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกไว้) จึงขาดเนื้อหาที่จะนำมาวิเคราะห์จำนวน 37 แผ่น ในจำนวน 55 แผ่นนี้เนื้อหาเกี่ยวกับการนวดจำนวน 1 แผ่น การศึกษานี้พบว่าเนื้อหาเกี่ยวกับการนวดของจารึกวัดราชโอรสารามมีความแตกต่างจากจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) และรูปแบบการจารึกก็มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ จารึกวัดราชโอรสมีเพียงแผนนวดแก้อาการ ส่วนจารึกวัดพระเชตุพนฯ เป็นแผนนวดแสดงหลักสำคัญของการนวดไทย ได้แก่ เส้นประธานทั้งสิบ เส้นประธานแต่ละเส้นสมุฏฐานตามธาตุทั้งสี่ ลักษณะอสุริยันัญญาณธาตุ ลักษณะอภิญญาณธาตุ และการแก้อาการและโรคตามหลักเหล่านี้ ความแตกต่างนี้ สันนิษฐานว่า เกิดจากความแตกต่างของบันทึกเอกสารโบราณที่นำมาใช้ในการจารึก ซึ่งน่าจะเป็นสมุดข่อยของหมอบางท่านในสมัยนั้นที่นำมาถวาย ซึ่งควรมีการศึกษาต่อไปว่า เอกสารโบราณที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบันมีฉบับใดบ้างที่มีเนื้อหาแบบเดียวกับจารึกทั้งสองนี้ และมีความเก่าแก่กว่าจารึกหรือไม่ ในประวัติศาสตร์ความเป็นมา ไม่ปรากฏที่มาของเนื้อหาที่นำมาจารึกที่วัดราชโอรสาราม แต่จารึกวัดพระเชตุพนฯ มีการเสาะหาและรวบรวมคัมภีร์ตำราต่าง ๆ จากหมอและผู้รู้ จึงมีเนื้อหาที่หลากหลายและครอบคลุมมากกว่าจารึกวัดราชโอรสเป็นต้นแบบ หลังจากที่มีการวิเคราะห์

เรียบเรียงใหม่แล้วจึงนำไป จัดทำเป็นจารึกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) นอกจากนี้ยังพบอีกว่าในจารึกระบุว่าชื่อแผ่นเป็น “แผ่นคว่ำ” แต่ภาพที่จารึก โรค/อาการ/ลม และจุดนวด ภาพจารึกเป็นกายวิภาค ส่วนแขนเป็นแผนหงาย (ภาพที่ 1-2) และเมื่อสืบค้นต่อได้พบเอกสารคัมภีร์แผนนวดวัดสุวรรณาราม พระสมุห์ถ้วน วัดสุวรรณาราม ที่ได้มอบให้กับหอสมุดแห่งชาติ เมื่อ พ.ศ. 2464 ซึ่งมีรูปเส้นและจุดใกล้เคียงกับจารึกที่พบในวัดราชโอรสาราม (ภาพที่ 3) ถ้าการสันนิษฐานเบื้องต้นถูกต้อง แสดงว่าคณะกรรมการที่จัดทำจารึกให้กับวัดโพธิ์ได้มีการวิเคราะห์เนื้อหาของจารึกจากวัดราชโอรสารามแล้ว จึงได้ทำการสังเคราะห์เนื้อหาขึ้นมาใหม่และจัดทำเป็นจารึกในวัดโพธิ์ ต่อมาได้มีการจัดทำตำราคัมภีร์แผนนวดเล่ม 1-2 ในตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 ในเอกสารฉบับนี้จึงประกอบด้วยความรู้ในหลายส่วน เริ่มตั้งแต่กายวิภาค จุดและเส้น โรค/อาการ แนวทางการนวดและการรักษาด้วยการนวดและแนวทางการรักษาด้วยวิธีอื่น ๆ ร่วมกับการนวด เช่น การใช้ปลิง เป็นต้น

การศึกษานี้ได้วิเคราะห์ต้นแบบการวิเคราะห์เนื้อหาภูมิปัญญาการนวดไทยของประเทศ ซึ่งการดำเนินงานในส่วนนี้ใช้การสร้างต้นแบบ (model) การวิเคราะห์เนื้อหา และจัดหมวดหมู่โครงสร้างองค์ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้โดยทั่วไปอาศัยกระบวนการดังนี้ (1) ประมวลผลและข้อมูลจากการดำเนินงาน เทียบเคียงจากแผนภาพและข้อมูลเท็จจริงที่ปรากฏ (2) ถอดบทเรียนจากการดำเนินงานที่ปรากฏ และสรุปขั้นตอนทั้งหมดรวมทั้งผลลัพธ์ที่ได้รับ (3) ปรับปรุงกระบวนการทำงานให้เป็นตัวแบบขั้นตอนที่เหมาะสมสำหรับการประยุกต์ใช้โดยทั่วไป และ (4) เขียนข้อเสนอแนะเพิ่มเติมสำหรับการดำเนินงาน

อย่างต่อเนื่อง

การวิเคราะห์เนื้อหาต้องอาศัยการศึกษาริบททางสังคมวัฒนธรรมของยุคสมัย เพื่อที่จะช่วยให้เข้าใจสภาพทางสังคม ตลอดจนการให้ความหมายต่อสุขภาพและความเจ็บป่วยในยุคสมัยนั้น ที่อาจแตกต่างจากยุคปัจจุบัน ซึ่งการดำเนินการวิจัยพบปัญหาด้านเอกสารต้นฉบับ บางข้อมูลนั้นเสื่อมสภาพชำรุด สูญหาย และเข้าถึงได้ยาก ทำให้บางครั้งจำเป็นต้องศึกษาผ่านสำเนา และต้องรวบรวมข้อมูลอื่นแทนต้นฉบับดั้งเดิม รวมถึงการถ่ายทอดความรู้จากผู้เชี่ยวชาญอาจไม่ครบถ้วน เนื่องจากผู้เชี่ยวชาญบางท่านไม่ถนัดถ่ายทอดความรู้ในเชิงบรรยายอาจต้องใช้วิธีการถอดบทเรียนแทน

เนื่องจากการดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นงานใหม่ในประเทศไทยยังมีการวิจัยเช่นนี้ไม่มากนัก แต่เป็นงานวิจัยที่ต้องเร่งดำเนินการ เพื่อให้คนรุ่นหลังเข้าใจองค์ความรู้ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยแบบดั้งเดิม และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประเทศชาติต่อไป

ข้อสรุป

ผลการศึกษานี้ได้ต้นแบบการวิเคราะห์เนื้อหาจัดหมวดหมู่โครงสร้างองค์ความรู้การนวดไทย ซึ่งนับเป็นตัวแบบที่สำคัญอันสังเคราะห์จากการทำงานตลอดระยะเวลาของการดำเนินงาน และบูรณาการตามวิธีการทำงานและปัญหาที่พบระหว่างการทำงานจนได้แบบอย่างที่เป็นรูปธรรมและสามารถประยุกต์ใช้ได้เป็นการทั่วไปได้รายงานการสังคายนาภูมิปัญญาการนวดไทยในแผนนวด จารึก และคัมภีร์/ตำรา 4 เล่ม เป็นการสังเคราะห์ความรู้ที่ผ่านการศึกษาจากเอกสารและตำราต้นฉบับ อาศัยการจัดประชุมอภิปรายกลุ่มจากผู้เชี่ยวชาญด้านการนวดไทย ด้าน

ภาษาโบราณ และด้านการแพทย์แผนไทย ประกอบกับการศึกษาค้นคว้าและทบทวนวรรณกรรมเพิ่มเติม

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย ควรมีการศึกษาต่อยอดองค์ความรู้จากการวิเคราะห์เนื้อหาองค์ความรู้ เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าความรู้อย่างละเอียด เช่น การรวบรวมความรู้เฉพาะโรคที่พบในตำราทุกเล่ม ในบริบทต่างกัน ควรจัดสรรกรอบการดำเนินงานเพิ่มเติม เพื่อความถูกต้อง แม่นยำ และความสมบูรณ์ของเนื้อหา และควรใช้ต้นแบบและองค์ความรู้จากการวิเคราะห์เนื้อหาองค์ความรู้ในการฟื้นฟูและส่งเสริมการนวดไทยแบบดั้งเดิม อันเป็นภูมิปัญญาของบรรพชนและของประเทศ ไม่ให้สูญหายและถูกใช้บิดเบือนไม่เหมาะสม

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณเครือข่ายองค์กรด้านการแพทย์แผนไทย ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิด้านการนวดไทย และครูหมอนวดไทย ที่เข้าร่วมโครงการการสังคายนาภูมิปัญญาการนวดไทยในตำราการแพทย์แผนไทยแห่งชาติ ขอขอบคุณอาจารย์สุดารัตน์ สุวรรณพงศ์ ผู้ประสานงานหลัก ภายใต้โครงการพัฒนาระบบสารสนเทศองค์ความรู้ดิจิทัลภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยของประเทศไทย

References

1. Nitpanit S, Chantraket R, Wisithanon K, Kreechai S. Thai traditional and alternative health profile, 2011-2013. Nonthaburi: Department for Development of Thai Traditional and Alternative Medicine, Ministry of Public Health; 2013. 372 pages.
2. Bureau of Sanatorium and Art of Healing. Ministry of Public Health. Thai Traditional Medical textbooks. 2014. (in Thai).
3. Thai Traditional Medical Professions Act, B.E. 2556 (2013). [Internet]: 2013 [cited 2018 May 1]; Available

- from: http://www.thaimed.or.th/?page_id=1387 (in Thai).
4. Health & Development Foundation (HDF). Textbook of Thai massage volume 1. 4th. Bangkok: Pimdee printing; 2009. 444 p. (in Thai).
 5. Suwannapong S. Bangkok: Department for Development of Thai Traditional and Alternative Medicine. Summary report of project *Nuad Thai* in Thai Traditional textbooks. Bangkok; 2015. 21 p. (in Thai).
 6. Bureau of Projection of Thai Traditional Medicine knowledge. Department for Development of Thai Traditional and Alternative Medicine. Ministry of Public Health. Report of committee and promotion of Thai Traditional Medicine 2010-2011. Bangkok: The War Veterans Organization of Thailand, Printing Mill; 2012. 126 p. (in Thai).
 7. Office of Information and Knowledge Bank. Department of Thai Traditional and Alternative Medicine. Thai Traditional Digital Knowledge classification, volume 1. Bangkok: Owit (Thailand) Co., Ltd; 2016. 164 p. (in Thai).
 8. Office of Information and Knowledge Bank. Department of Thai Traditional and Alternative Medicine. Explanation of the “*Sen Seb*” (ten lines) in the textbook of “*Kham Chan 11*” and the massage plan in the inscription of the textbook of Raja Orasaram Rajaworawihan Temple. Bangkok: Kaeo Chao Chom Media and Print Materials center, Suan Sunandha Rajabhat University. 2017. 160 p. (in Thai).
 9. Office of Information and Knowledge Bank. Department of Thai Traditional and Alternative Medicine. Wat Explanation of the Wat Phrachetuphon Wimonmangkhalaram Rajaworamahavihara (Wat Pho). Bangkok: Kaeo Chao Chom Media and Print Materials center, Suan Sunandha Rajabhat University. 2017. 158 p. (in Thai).
 10. Office of Information and Knowledge Bank. Department of Thai Traditional and Alternative Medicine. Explanation of Scripture, Massage Plan, Book 1-2, in the textbook of King Rama VII, Volume 2. Bangkok: Kaeo Chao Chom Media and Print Materials center, Suan Sunandha Rajabhat University. 2017. 252 p. (in Thai).
 11. Office of Information and Knowledge Bank. Department of Thai Traditional and Alternative Medicine. Explanation of the Rue-si-dad-ton. Bangkok: Kaeo Chao Chom Media and Print Materials center, Suan Sunandha Rajabhat University. 2017. 198 p. (in Thai).
 12. Office of Information and Knowledge Bank. Department of Thai Traditional and Alternative Medicine. Thai Traditional and Alternative Health Profile: Thai Traditional Medicine, Indigenous Medicine And Alternative Medicine 2014-2016. Bangkok: The Agricultural Cooperative Federation of Thailand. Limited. 2016. 298 p. (in Thai).
 13. Chantraket R, Klinhom U, Tontipidog, Suksud P, Jansorn S, Kamhongsa W. Development of classification and coding Thai Traditional Digital Knowledge of Thailand. *Journal of Thai Traditional & Alternative Medicine*. 2017;15(2):175-91.